

BÜTÜN YÖNLERİYLE YETİM

B U Ç A L I Ş M A Y I D E S T E K L E Y E N K U R U M L A R

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN: 978-625-6506-88-6

Sertifika No: 50201

Kitabın Adı

BÜTÜN YÖNLERİYLE YETİM

Editörler

Doç. Dr. Ahmet EKŞİ
Ahmet Faruk GÖKSÜN

Tashih ve Redaksiyon

Doç. Dr. Abdulmuid AYKUL
Dr. Ali İhsan KILIÇ
Dr. Zülal KILIÇ
Afra KONYALI
Ahmet Faruk YOLCU
Ahmet ŞANVERDİ
Ali SATILMIŞ
Ayzade Asena KAYA GÖKDUMAN
Fatma Nur KALKAVAN
Kazım Berkay ÖZKARDAŞ
Mehmet Zahit KARADEMİR
Merve KARADEMİR
Mustafa BİLİCAN
Oğuzhan YILDIZ

Yayın Yönetmeni

Hüseyin KADER
Adem SAYDAN

Kapak

Halil YILMAZ

Baskı

Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matb. San. Tic. Ltd. Şti.

Beylikdüzü OSB Orkide Cad.

No:1 / Z Beylikdüzü / İstanbul

Sertifika No: 52098

1. Basım

Mayıs 2024

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sokak No: 7 Eyüp Sultan / İstanbul

Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04

www.ensarneyriyat.com.tr siparis@ensarneyriyat.com.tr

KUR'ÂN-I KERÎM'DE YETİM

Ramazan ŞAHAN*

Giriş

Her ne kadar halk arasında annesini kaybetmiş olanlara “öksüz”, babasını kaybetmiş olanlara “yetim” denilse de dinimizde ergenlik çağına gelmeden önce babasını kaybetmiş kız veya erkek çocuklara “yetim” denilmektedir. Tanımdan da anlaşıldığı kadarıyla yetimlik çocukluk devresiyle alakalı bir durumdur. Çünkü bir hadisten de anlaşılacağı gibi “*Büluğ çağına ulaştıktan sonra yetimlik kalkar.*”¹

Eski dinlerde de muhtaç olan bu insanlara karşı merhamet ve şefkat gösterilmesi, onlara yardım edilmesi, onların büyütülmesi hakkında bir takım emir ve yasaklar vardır. Tevrat'ta öşür ve zekâta müstahak olanlar arasında yetimlerin adı üç yerde zikredilmektedir.² Ayrıca genel anlamda yetimlerin korunup kollanması ve onlara iyi davranılmasına dair daha başka emir ve tavsiyeler de vardır.³ İncil'de ise bu konuyla ilgili bir hüküm veya açıklama yer almamaktadır.

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati ABD Öğretim Üyesi, ramsahan@gmail.com; Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7277-4795>. GSM: 0505 468 93 68

1 Ebû Dâvûd, “Vesayâ” 9.

2 Tevrat'ın bir yerinde “*Seninle hissesi ve mirası olmayan laviler, garip, yetim/öksüz ve kapılarında bulunan dul kadınlar, gelip yiyip tok olsunlar ki elinin işlediği her işte senin ilahın olan Rabb sana bereket versin!*” (Tevrat, Mûsenna/Tesniye, Bab; 14/Temiz ve Pis Yemekler, Fıkra 29) şeklinde geçerken, bir diğer paragrafında da “... *Lâvilere, garibe, yetime/öksüze ve dul kadına verdiğinde onlar da senin kapılarında yiyip doyduklarında... İlahın olan Rabbin huzurunda şöyle dersin: 'Lâvilere, garibe, yetime/öksüze ve dul kadına, senin bana tavsiye ettiğine göre verdim, senin tavsiyelerini aşmadım ve onları unuttum da'...*” (Tevrat, Mûsenna/Tesniye, bab; 26/İlk Çıkan Meyveler ve Öşür, Fıkra 12-13) ifadesi yer almaktadır.

3 Kutsal Kitap'ta bir yerde şöyle uyarı yapılmıştır: “*Hiçbir dula veya yetime kötü davranma! Onlara sıkıntı verme! Onlara sıkıntı verirken ve bana feryat ederlerse, feryatlarını mutlaka duyacağım.*” (Çıkış, 22/22-23). Bir başka yerde şu emir verilmiştir: “*Yetimin haklarını koru; dulun davasını savun.*” (İşa'yâ, 1/17). Mezmurların yazarı, Tanrı'ya kötülere cezalandırılması için seslenir. Çünkü “*onlar dulu ve garibi katlederler; babası olmayanı/yetimi öldürürler.*” (Mezmurlar, 94/6). Mezmurların bir başka yerinde de şöyle geçmektedir: “*Rab garipleri korur; öksüze dul kadına yardım eder; kötülerin yolunuysa saptırır.*” (Mezmurlar, 146/9). Yine şu ikazlar da oldukça sert ve dikkat çekicidir: “*Tanrınız Rab, tanrıların Tanrısı, rablerin Rabbi'dir. O kimseyi kayırmayan, rüşvet almayan, ulu, güçlü, heybetli Tanrı'dır. Öksüzlerin, dul kadınların hakkını gözetir...*” (Yasa'nın Tekrarı, 10: 17-18); “*Öksüz çocukları bırak, ben yaşatırım onları.*” (Yeremya, 49: 11); “*Sınır taşlarının yerini değiştirme, öksüzlerin toprağına el sürme. Çünkü onların velisi güçlüdür ve onların davasını sana karşı o yürütür.*” (Süleyman'ın Özdeyişleri, 23: 10-11); Yine uzunca bir pasajda da şu ifadeler yer almaktadır: “*Yabancıya ya da öksüze haksızlık etmeyeceksiniz. Dul kadının gıysisini rehlin almayacaksınız. Mısır'da köle olduğunuzu, Tanrınız Rab'bin sizi oradan kurtardığını anım-*

BÜTÜN YÖNLERİYLE YETİM

İslâm öncesi Arap toplumunda özellikle savaşlar ve boşanma kolaylığı gibi sebeplerle dul ve yetimlerin sayısı oldukça fazlaydı. Câhiliye toplumunda yetimler horlanır ve haklarına riayet edilmezdi. Hatta yetimlerin mallarından velileri istediği gibi tasarruf etmekte, birçoğu yetimi babasının mirasından mahrum bırakmaktaydı.

İslâmiyet, yetimlerin himâye edilmesine ve onlara bakılmasına büyük önem vermiştir. Nitekim, sokakta kendi kendine veya çok zayıf bir ahlâk ile yetişecek insanlar, mutsuz bir hayat yaşayacakları gibi, toplumun başına pek çok mesele çıkarak sosyal huzuru bozacaklardır. Bu sebeple dinimiz onların imkân nispetinde aile içerisinde barındırılmasını ve diğer çocuklara gösterilen şefkat yüklü bir ahlâk ve muâmelenin bunlara da gösterilmesini emreder. Himâye, bakım, terbiye ve malların korunmasına yönelik pek çok açıklamada bulunur.

Kur'ân-ı Kerim, Mekke'de nâzil olmaya başladığı ilk yıllardan itibaren yetim meselesini ele almış, henüz ilk vahiylerde Hz. Peygamber'e kendisinin de yetim olduğu hatırlatılarak yetimlere iyi davranılması emredilmiştir. Mekkî olan diğer ayetlerde de yetim kelimesi genelde tekil ve nesnel konumda dokuz kez geçmiş, bu ayetlerde daha ziyâde yetime iyi muâmeleyi teşvik edici, kötü muâmeleden de sakındırıcı ayetler gelmesine karşılık, Medine'de yetimlerin himâyesi husûsunda daha kesin emirler, daha müşahhas tedbirler ihtivâ eden ayetler gelmiştir.

İlk zamanlar ayetlerde yetim kelimesi tekil ve nesnel konumda yer alırken Mekke döneminin sonlarına doğru gelen Kehf suresinde Mûsâ-Hızır kıssasında “yetim” kelimesi ikil olarak yer almış ve artık mülkiyet haklarının da olduğuna işaret edilmiştir. Bu kıssada yer alan bir ayette anlatıldığına göre Hz. Mûsâ ile Hızır (a.s.), arkadaşlıkları esnasında bir kasabaya uğramışlardır. Hazret-i Hızır yıkılmaya yüz tutan bir duvarı, kasabalıların kendilerine uyguladıkları kötü muâmeleye rağmen doğrularak yıkılmasını önlemiştir. Hz. Mûsâ bu davranış karşısında hayret ederek işin sebebini sormuş, bunun üzerine Hz. Hızır da şu açıklamayı yapmıştır:

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا
*Duvar ise, şehirdeki iki yetim erkek çocuğa âitti. Duvarın altında onların bir hazinesi vardı. Babaları da iyi bir kimseydi. Rabbin onların ergenlik çağına ulaşmasını ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarmalarını istedi...*⁴ Bu ayetten anla-

sayın. Bunun için böyle davranmamızı buyuruyorum. “Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız Rab el attığınız her işte sizi kutsasın. Zeytin ağaçlarınızı dövüp ürününü topladığınızda, dallarda kalanı toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Kalanları yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız. Bağbozumunda artakalan üzümleri toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız.” (Yasa'nın Tekrarı, 24: 17-21). Bilgi için bk. *el-Kitabu'l-Mukaddes/el-'Ahdu'l-Kadim ve'l-'Ahdu'l-Cedit*, (Kahire: Cem'iyetü'l-Kitabi'l-Mukaddes, 2009).

4 el-Kehf 18/82.

şıldığı kadarıyla Allah Teâlâ yetimlerin ergenlik çağına gelinceye kadar mallarının muhafaza edilmesini istemiştir. Buna göre yetimlerin istikbalinin de düşünülmesi gerekmektedir. Zaten Mekke döneminin sonunda gelen bu ayet zihinleri buna hazırlamış, bundan sonra gelen Medenî ayetlerin tamamında yetimlerin hak ve hukukunun gözetilmesi emir ve tavsiye edilmiştir.

Medenî surelerden Bakara suresinde dört kere, Nisâ suresinde sekiz kere, Enfâl ve Haşr surelerinde de birer kere olmak üzere toplam on dört kez yer alan yetim kelimesinin tamamı çoğul ve marife olarak kullanılmıştır. Bütün bu ayetlerden yetimlerin artık toplumun bir parçası olduğu, her yönüyle bilindiği ve sosyal devletin gelirlerinden yardım almaya hak kazandıkları anlaşılmaktadır.

Bu ayetlerden ve onları açıklayan Hz. Peygamber'in tavır ve davranışlarından, emir ve tavsiyelerinden anlaşıldığına göre yetimi sadece barındırmak da yeterli değildir, aynı zamanda ona iyi davranmak ve gönlünü hoş tutmak da gerekir. Bir taraftan yeme-içme, giyim-kuşam gibi ihtiyaçları karşılanan yetim; diğer taraftan maddî veya mânevî eziyete mâruz kalırsa, bu tür barınma onun için zulüm hâline dönüşebilir.

Toplumun bir kısmı bölümü yetimlerden oluşmaktadır. Ancak birçok yardım ve desteğe muhtaç olmalarına rağmen kendilerini tam anlamıyla ifade edemediklerinden, genelde zayıf, güçsüz ve çaresiz olduklarından çoğu kez toplum tarafından ihmal edilmekte ve kendilerine gereken önem verilmemektedir. Bu yüzden de Kur'ân-ı Kerîm'in birçok ayetinde yetim konusuna vurgu yapılmış, hak ve hukuklarının korunması için toplumlar uyarılmış, fertlerin dikkati çekilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Kur'ân-ı Kerîm'de yetim konusunun daha iyi anlaşılması için öncelikle yetim kelimesinin sözlük ve terim anlamları ve yetim kelimesinin ayetlerdeki ifade biçimi iyi anlaşılmalıdır.

1.1. Yetimin Sözlük Anlamı

“Y-t-m” (يَتِمُّ) kökünden gelen “yutm” (الْيَتِيمُ) masdarı çocuğun buluş çağından önce babasından kopması, ayrılması; diğer canlılarda ise anne tarafından mahrum olması demektir. Nitekim henüz doğmadan babasını kaybeden Peygamberimiz (s.a.v.) için ayette “أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى / *Seni yetim bulup barındırmadı mı?*”⁵ buyrulmuştur. Çoğulu “eytâm” (أَيْتَامٌ) ve “yetâmâ” (يَتَامَى) şeklindedir.⁶ Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de

5 ed-Duhâ 93/6.

6 İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim b. Ali Cemaluddin İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1994), “y-t-m”, 12/645; Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr fî Ğaribi'ş-Şerhi'l-Kebîr*, (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), “y-t-m”, 2/679.

çoğulu hep “yetâmâ” (يَتَامَى) şeklinde geçmektedir. Nitekim bir ayette “وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى/Sana yetimler hakkında soru soruyorlar...”⁷ buyrulurken bir başka ayette “وَاتُوا الْيَتَامَى أَمْوَالَهُمْ/ Yetimlere mallarını tastamam veriniz!”⁸ buyrulmuş, yetimlerin mallarını yiyip de kendilerine vermeyenler hakkında da şöyle uyarı yapılmıştır: “إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا / Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıknmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş (harıl harıl yanan, çılgın bir) ateşe gireceklerdir.”⁹

Tek ve eşsiz olan her şey de yetimdir. Eşi benzeri olmayan kaliteli inci için “durratun yetîmetun” (دُرَّةٌ يَتِيمَةٌ) denilmiş, bununla da yerinden çıkarılmış olan ham maddesinin aslından koparıldığına dikkat çekilmek istenmiştir.¹⁰

1.2. Yetimin Terim Anlamı

“Yetim” yahut “yütm” kökünden sıfat olan “yetîm” (يَتِيمٌ) ergenliğe ermeden babası ölmüş olan çocuktur. Annesini kaybeden çocuğa da yetim denir ama kelimenin asıl konumu, babasını kaybeden çocuk içindir. Babasını kaybeden çocuk, koruma ve yardımdan; annesini kaybeden çocuk şefkatten mahrum kalır. Baba, koruma ve yardımın, anne ise şefkatin simgesidir. Gerçi ikisinde de koruma ve şefkat vardır ama babanın koruması anneden fazla, annenin şefkati de babadan fazladır.

Babası ölmüş kimseye, babasından ayrı, tek kaldığı için “yetîm” dendiği gibi kocası ölmüş kadına da “yetîme” denilir. Bu, kelimenin dil anlamıdır. Bu anlamda kaç yaşında olursa olsun, babası ölmüş insana yetim denebilir. Fakat örfen yetim, babası ölmüş çocuğa verilen addır. Demek ki örfen babaları ölmüş erkek ve kız çocuklara yetâmâ ve eytâm denildiği gibi kocasız kalmış kadınlara da dil bakımından yetime denir. Çünkü bunların hepsi himaye ve şefkate muhtaçtır.¹¹

Yetim bulûğa erince (ergenlik çağına varınca) dil bakımından kendisinden yetimlik kalkar. Nitekim bir hadiste “Bülüğ çağına (ergenliğe) ulaştıktan sonra yetimlik kalkar.”¹² buyrulmuştur. Fakat kendisinde, malını kendi başına kullanacak akıl olgunluğu görülünceye kadar o, dinen yetim hükmündedir.¹³

7 el-Bakara 2/220.

8 en-Nisâ 4/2.

9 en-Nisâ 4/10.

10 Râğîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan ed-Davudî, (Dımaşk: Dâru'l-Kalem/Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412/1992), “y-t-m”, 889.

11 İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim b. Ali Cemaluddin İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414/1994), “y-t-m”, 12/645; Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr*, (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), “y-t-m”, 2/679.

12 Ebû Dâvûd, “Vesayâ” 9.

13 Süleyman Ateş, “Yetim”, *Kur'an Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kuba Yayınları, 1997), 22/463-464.

KUR'ÂN-I KERİM'DE YETİM

“Yütm”ün asıl manasının bir çocuğun babasını kaybetmesi olduğu ve tek başına kalma manasının buradan geldiği şeklinde ikinci bir görüş de vardır.¹⁴ Bir hadiste yetimin zayıflığına işaret edilmiştir.¹⁵ Babasını kaybeden küçük büyük herkese (sözlük anlamı bakımından) yetim denilebilirse de fıkhîta yetim henüz bulûğ çağına ermemiş çocuklar hakkında kullanılır. Bir hadiste de bulûğ çağından sonra yetimliğın kalkacağı belirtilmiştir.¹⁶ Çocuğun nafakasını temin etme, haklarını koruma ve onu yetiştirmede babanın daha çok rolü bulunduğundan yetimlik özellikle babaya bağlanmıştır.¹⁷ Arapça’da annesini kaybeden çocuk için *aciyy* (عَجِيّ), hem annesini hem babasını kaybeden çocuk için *latîm* (لَطِيم) kelimeleri varsa da gerek konuşma dilinde gerekse yazılı metinlerde yetim bütün bu durumları ifade etmektedir.¹⁸ Günümüzde bazı Arap ülkelerinin mevzuatında yetim, anne ve babasından her ikisini veya birini kaybeden yahut babası veya hem annesi hem babası bilinmeyen çocukları ifade eder.¹⁹ Bazı İslâm ülkelerinde ebeveynden birinin kaybolması, çocuğu terk etmesi yahut boşanma sonucu ondan uzaklaşması gibi sebeplerle ortaya çıkan hükmî yetimlik de yetim tanımı içerisinde görülmektedir. Babaları ölmüş olan çocuklara bulûğ çağına girdikten sonra da mecazen yetim denilebilir. Nitekim müşrikler Hz. Muhammed’e küçümsemek amacıyla “Ebû Tâlib’in yetimi” derlerdi. Ayrıca evlendirilirken kendisine danışılması gerektiğini bildiren bir hadiste babasını küçük yaşta kaybeden yetişkin kız için “yetîme” lafzı kullanılmıştır.²⁰ Türkçe’de yetim kelimesi genelde babası ölmüş çocuğu ifade etse de bazı yerlerde Arapça’da olduğu gibi geniş bir kullanıma sahiptir. Sadece annesini veya hem annesini hem babasını kaybeden çocuğa daha çok öksüz denilir.²¹

14 Muhammed b. Mükrim b. Ali Cemaluddin İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1994), “y-t-m”, 12/645.

15 İbn Mâce, “Edeb” 6.

16 Ebû Dâvûd, Veşâyâ, 9. Hadisin metni ve meali şöyledir: “... لا يُتَمَّ بَعْدَ اِحْتِلَامٍ / Bulûğ çağına ulaştıktan sonra yetimlik kalkar...”

17 Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “y-t-m”, 889.

18 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, “y-t-m”, 12/645.

19 Abdullah b. Nâsır b. Abdullah es-Sedhân, *Ri'ayetü'l-eytâm fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, (Riyad: byy, 1419/1999), 50.

20 Ebû Dâvûd, “Nikâh” 23, 25.

21 Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan İbn Düreyd el-Ezdi, *Cemheretü'l-luga*, thk. Remzî Münîr Ba'İbakkî (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987), “y-t-m”, 1/411; Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihah tacü'l-luga ve sıhahi'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melayîn, 1407/1987), 5/2064; Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî el-Ezherî, *Tehzibü'l-luga*, thk. Muhammed 'İvaz Mur'ib, (Beyrut: Dâru lhyâi't-Turasi'l-Arabî, 2001), 14/241-242; Abdüsselam Arı, “Yetim”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/501-503.

1.3. Yetim Kelimesiyle Yakın Anlamlı Kavramlar

1.3.1. Lakît/Lukatâ (لَقِيطٌ/لُقَطَاءٌ)

Lügatte; annesinin yola bıraktığı (yitik) çocuğa lakît denir.²² Terim olarak farkirlik korkusundan veya zina ithamından sakınmak gayesiyle ailesinin tek başına terk ettiği çocuğa denir. Bakıcısı olmayan her çocuk, deli ve kayıp kişi bu hükme girer.²³

Lakît bazen yetim olabilir bazen de olmayabilir ancak hüküm olarak yetimle aynıdır. Yani yetime ne yapılması gerekiyorsa lakît denilen çocuğa da aynı yapılmalıdır. Çünkü bu da bakıcısı ve gözeticisi olan anne babasını kaybetmiş durumdadır. Ayrıca babaları hayatta ancak ölü hükmünde olan kimsesiz çocuklar da buna kıyas edilebilir. Çünkü bunlar da bakım, denetim, gözetim, şefkat ve merhamete muhtaç durumdadırlar. Bunlar da yetim hükmündedirler.²⁴

1.3.2. Rabîb /Rabâib (رَبِيبٌ=رَبِيبَةٌ/رَبَائِبٌ)

Bir kişinin eşinin, daha önceki eşinden meydana gelen çocuğuna “rabîb/rabîbe” denilir. Çoğulu “rabâib” şeklindedir.²⁵ Nitekim Nisâ suresinde evlenilmesi haram olan kadınlar sıralanırken “وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ / (sonradan evlenerek) kendileriyle (gerdeğe) girdiğiniz kadınlarınızın (önceki kocalarından) olup (şimdi sizin) koruyuculuğunuz altında bulunan üvey kızlarınız da (size haram kıldı).”²⁶ denilmiştir.²⁷

Buradaki “rabîbe” (رَبِيبَةٌ) kelimesi, adamın karısının başka bir erkekten olan (üvey) kızı olup ism-i mef’ûl manasında “merbûbe” (مَرْبُوبَةٌ) yani “sahipli” anlamındadır. Çünkü ‘kız üvey babanın evinde terbiye edilmiş olsun olmasın, kızın terbiyesini üstlenmiş olması’ bakımından adam o kıza sahiplik etmektedir. Adam kızın annesiyle evlendiğinde onun “üvey babası” (رَبِيب) olarak isimlendirilmektedir.²⁸

22 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, “lkt”, 7/392.

23 el-Cürçânî, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn eş-Şerîf, *Ta'rifât*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983), 193; el-Konevî, Kasım b. Abdillâh b. Emîr Ali, *Enisü'l-Fuahâ fî Ta'rifâti'l-Elfâzi'l-mütedâvileti Beyne'l-Fukahâi*, thk. Yahya Hasan Murad, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004), 67; el-Münâvî, Zeynuddin Muhammed Abdurraûf b. Ali b. Zeynu'l-'Âbidin, *et-Tevkîf alâ Mühimmâti'l-Te'ârîf*, (Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1410/1990), 291; Celâleddin es-Süyûtî, *Mu'cemu Mekâli'di'l-'Ulûmi fi'l-Hudûdi ve'r-Rusûmi*, thk. Muhammed İbrahim İbade, (Kahire: Meketebetü'l-'Âdâb, 1424/2004), 55.

24 Muhammed Cemal Hasan İstîfî, *Hukûku'l-Yetimi fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Yüksek Lisans Tezi, (Nablus: en-Neccâhu'l-Vataniyye Üniversitesi, 2007), 15-16.

25 Sicistânî, Muhammed b. Uzeyr Ebû Bekr el-Uzeyrî, *Ğaribu'l-Kur'an/Nüzhetü'l-Kulûb*, thk. Muhammed Edîb Abdulvahid Cemrân, (Sûriye: Dâru Kuteybe, 1416/1995), 236.

26 en-Nisâ 4/23.

27 Rağîb, *el-Müfredât*, “rbb”, 337;

28 Zeccâc, Ebu İshak İbrahim b. Seriyî, *Me'âni'l-Kur'an ve İ'râbuhu*, thk. Abdulcelil Abduhu Şelebî, (Beyrut: 'Alemü'l-Kütüb, 1408/1988), 2/34; Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. El-Müsennâ, *Mecâzu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Fuâd Sezgin, (Kahire: Meketebeü'l-Hancı, 1381/1961), 1/121; el-Kuşeyrî, Ebû'l-Fazl Bekr b. Muhammed b. el-'Alâ, *Ahkâmi'l-Kur'an*, thk.: Selman es-Samedî, (Dübey: Caizetu Dübey ed-Devliyye li'l-Kur'âni'l-Kerim, 1437/2016), 1/350; el-Müntecib el-Hemezânî, *el-Kitabu'l-Ferid fi İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecid*, thk. Muhammed Nizamuddin el-Fetih, (Medîne: Dâru'z-Zeman, 1427/2006), 2/238.

Her ne kadar annesinin veya babasının sonradan evlendiği kişilere göre önceki eşten olan çocuklar üvey evlat muamelesi görmüş olsalar da neticede bu çocuklar ya babasından ya annesinden mahrum kaldıkları için bunların da yetim kategorisinde değerlendirilip ona göre muamele görmeleri gerekir. Bu çocuklara sırf üvey evlat gözüyle bakılmamalıdır.

2. Kur'ân'da Yetim Lafzının Kullanımı

Câhiliye döneminde kabileler arası savaşlarda ve yıllarca süren kan davalarında ölenler arkalarında çok sayıda yetim bırakıyordu. Arap yarımadasında kızlara, eli silâh tutmayan çocuklara, yaşlılara ve kadınlara genellikle miras hakkı tanınmaz, yetimlere de babalarından kalan mal verilmezdi. Bazı yetim kızlar vasîleri tarafından evlendirilerek mehirlerine el konur, bazan da vasîleri sırf mallarına sahip olmak için onlarla evlenirdi.²⁹ Kur'an'da yirmi iki ayette (yirmi üç kez) yetimlerle ilgili meselelere temas edilmiş ve yetimlere karşı iyi davranılması emredilmiştir. Bu husus Allah'a iman ve ibadet yanında anılmış,³⁰ yetimlerin itilip kakılması ve onlara karşı ilgisiz davranılması kınanmış,³¹ yetimlerin küçümsenip kendilerine kötü muamelede bulunulması yasaklanmıştır.³² Müminler muhtaç durumdaki yetimleri doyurmaya, onları malî yönden desteklemeye ve yaşam şartlarını düzeltmeye teşvik edilmiştir.³³ Medine döneminde devlet gelirlerinden ganimet ve fey içinde yetimlerin hakkı olduğu bildirilmiş, bu hakkın ödenmesine gelirlerin harcama kalemleri arasında yer verilmiştir.³⁴ Yetimlere adaletle davranılması, özellikle mallarını ele geçirmek amacıyla yetim kızlarla evlenip haksızlık yapılmaması, evlendirilen yetim kızların mehirlerine el konulmaması,³⁵ yetimlerin mallarının en güzel şekilde korunup yönetilmesi,³⁶ büyüdüklerinde mallarının geciktirilmeden kendilerine teslim edilmesi ve teslim sırasında şahit bulundurulması hususu³⁷ Kur'an'da yetim haklarına dair temel prensiplerdir. Yetim malı yemek büyük günahlardan sayılmış, haksız yere yetim malı yiyenlerin şiddetli azap görecekleri bildirilmiş, yetimin veli ve vasîlerine ancak fakir olmaları durumunda onun malından belli ölçüde faydalanma izni verilmiştir.³⁸

29 Arı, "Yetim", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/501.

30 el-Bakara 2/177; en-Nisâ 4/36.

31 el-Fecr 89/17; el-Mâûn 107/2.

32 ed-Duhâ 93/9.

33 el-Bakara 2/215, 220; en-Nisâ 4/8; el-İnsân 76/8; el-Beled 90/15.

34 el-Enfâl 8/41; el-Haşr 59/7.

35 en-Nisâ 4/3, 127.

36 el-En'âm 6/152; el-İsrâ 17/34.

37 en-Nisâ 4/6.

38 en-Nisâ 4/2, 6, 10.

BÜTÜN YÖNLERİYLE YETİM

Kur'ân-ı Kerîm'de bizzat “yetim”³⁹ diye nitelenen ve yetimliği bizzat yaşamış olan Peygamberimiz (s.a.v.) de birçok hadisinde yetimlerin hukuku üzerinde hassasiyetle durmuş, bir hadiste “Allahım! Ben yetimin ve kadının, bu iki zayıf insanın hakkını ihlâl etmekten insanları şiddetle sakındırıyorum” demiştir.⁴⁰ Bir defasında şahadet parmağı ile orta parmağını birleştirerek, “Yetimi koruyup gözetenle cennette böyle yan yana olacağız”⁴¹ buyurmuştur. Resûlullah ayrıca Allah rızası için yetimin başını okşayan kimseye elinin dokunduğu her saç teli kadar sevap verileceğini bildirmiş,⁴² yetimlere ait malların ticaret yoluyla arttırılmasını istemiştir.⁴³ Öte yandan bir hadiste yetim malı yemenin insanı helâke sürükleyen yedi büyük günahdan biri olduğu belirtilmiş, müminlerin bundan şiddetle kaçınması gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁴ Yetim malının idaresi kişiye ağır bir sorumluluk yüklediğinden, Hz. Peygamber'in bu sorumluluğu taşımaya ehil görmediği Ebû Zerr'e yetim malının idaresini üstlenmemesini tavsiye ettiği⁴⁵ nakledilmiştir.⁴⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de yetim kavramı çeşitli vesilelerle kullanılmış, yetimleri gözetip kollamanın önemi izah edilmiştir. Her yönüyle yetimleri gözetip onlara iyilik yapmaya teşvik eden ayetlerin yanı sıra yetimlere iyilikte bulunanlar da övülmüştür. Diğer taraftan yetimlere ikramda bulunmayan, onlara merhamet etmeyenler eleştirilmiş, yetimi ezen, onu hor hakir görenler uyarılmış, yetimin malının korunması emredilmiştir. Bütün bunlar İslam dininin yetime ne kadar düşkün olduğunu, onu koruyup kollamaya nasıl teşvik ettiğini göstermektedir.

Yetim kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça kullanılmış olması da konunun önemini göstermektedir. Gerek Mekki gerekse Medeni ayetlerde hiçbir zaman yetim konusu gündemden düşmemiş, bazen tekil bazen çoğul, bazen marife bazen nekra

39 ed-Duhâ 93/6.

40 Nesâî, “İşretü'n-Nisâ” 64; İbn Mâce, “Edeb” 6.

41 Buhârî, “Talâk” 25, “Edeb” 24; Müslim, “Zühd” 42. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “Edeb” 123; Tirmizî, “Birr” 14.

42 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/250; Ebû Dâvûd, “Edeb” 121.

43 Tirmizî, “Zekât” 15.

44 Buhârî, “Vesayâ” 23. İlgili hadisin meali şöyledir: Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Yedi helâk ediciden kaçın!*” Sahâbîler; Ey Allahın Resûlü! Bunlar nelerdir? diye sorunca, Hz. Peygamber; “*Allah'a ortak koşmak, sihir (büyü) yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir nefsi haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak, evli, namuslu ve hiç bir şeyden haberi olmayan kadınlara zina isnad etmektir,*” buyurmuştur. Bk. Buhârî, “Vesayâ” 23, “Tıb” 38, “Hudûd” 44; Müslim, “İmân” 145.

45 İlgili hadis şöyledir: “*يا ابا ذر أراك ضعيفا، واني أحب لك ما أحب لنفسي، لا تأمرن على اثنين ولا تولين مال يتيم. Kendim için ne istiyorsam senin için de onu isterim. İki kişiye bile olsa sakın başkan olma! Yetim malına da yöneticilik yapma!*” Müslim, “İmâre” 17. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “Vesayâ” 4; Nesâî, “Vesayâ” 10.

46 Nesâî, Vesâyâ, 10. Konuya dair bütün hadisler ve ilgili yorumlar için bk. en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *Riyâzu's-Sâlihîn*, terc. ve şerh: M. Yaşar Kandemir-İsmail Lütfi Çakan-Raşit Küçük, *Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2001), 2/285-314; 7/55-59. (Yetim Konusu).

KUR'ÂN-I KERİM'DE YETİM

olarak yetim kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de tam yirmi üç kez yer almıştır. Bütün bu ayetler yetimin hak ve hukukunu korumayı emrederken bir taraftan da ona iyi davranmayı teşvik etmektedir.

2.1. Yetim Kavramının Sayısal Kullanımı

Kur'ân-ı Kerîm'de yetim lafzı; 8 kez müfred, 1 kez tesniye, 14 kez de çoğul olmak üzere 23 kez geçmektedir.⁴⁷

Geçtiği Ayetler	Kaç Kez	Kelime
el-En'âm 6/152; el-İsra 17/34; el-Fecr 89/17; ed-Duhâ 93/9; el-Mâun 107/2.	(5)	الْيَتِيمِ
el-İnsan 76/8; el-Beled 90/15; ed-Duhâ 93/6.	(3)	يَتِيمًا
el-Kehf 18/82.	(1)	:يَتِيمَيْنِ:
el-Bakara 2/83, 177, 215, 220; en-Nisâ 4/2, 3, 6, 8, 10, 36, 127 (2 kez); el-Enfâl 8/41; el-Haşr 59/7.	(14)	:الْيَتَامَى:

2.1.1. Yetim Kelimesinin Müfred/Tekil Olarak Kullanımı

“Yetim” (يَتِيمًا/الْيَتِيمِ) lafzı müfred olarak 7 farklı surede 8 kez geçmektedir.⁴⁸

En'âm suresinde (6/152) yetimin malının korunması emredilmiş, İsra suresinde (17/34) de aynı konu tekrar edilmiştir. Bir konunun sıkça tekrarı o konunun önemiyetini ve dikkat edilmesini gösterir.⁴⁹

İnsan suresinde (76/8) yetime ikram eden müminler övülürken, Fecr suresinde (89/17) yetime ikram etmeyenler eleştirilmiştir. Beled suresinde (90/14-16) ise yetime iyilik yapmak sarp yokuşu aşmak, cehennemden kurtuluşun vesilesi olarak anlatılmıştır. Duhâ suresinde önce Peygamberimiz'e (s.a.v.) yetim olarak büyüdüğü,

47 Yetimle ilgili ayetlerin toplu listesi şu şekildedir: el-Bakara 2/83, 177, 215, 220; en-Nisâ 4/2, 3, 6, 8, 10, 36, 127; el-En'âm 6/152; el-Enfâl 8/41; el-İsrâ 17/34; el-Kehf 18/82; el-Haşr 59/7; el-İnsan 76/8; el-Fecr 89/17; el-Beled 90/15; ed-Duhâ 93/6, 9; el-Mâun 107/2. Bilgi için bk. Abdülbâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes Li Elfâzi'l-Kur'an-ı Kerîm*, (Beyrut: Dâru'l-Meârif, 1994), “ytm”, 936; İbrahim, Muhammed İsmail, *Mu'cemu'l-Elfâzi ve'l-E'lâmi'l-Kur'âniyye*, (Kahire: Dâru'l- Fikri'l-'Arabî, 1968), “ytm”, 591-592.

48 el-En'âm 6/152; el-İsrâ 17/34; el-İnsan 76/8; el-Fecr 89/17; el-Beled 90/14-15; ed-Duhâ 93/6, 9; el-Mâun 107/2.

Müfred/Tekil şekliyle ayetlerde yer alan “yetim” kelimesi nekra/el takısız, yalın olarak (يَتِيمًا) üç ayette (el-İnsan 76/8; el-Beled 90/15; ed-Duhâ 93/6); ma'rife/el takılı olarak (الْيَتِيمِ) beş ayette (el-En'âm 6/152; el-İsrâ 17/34; el-Fecr 89/17; ed-Duhâ 93/9; el-Mâun 107/2) yer almaktadır. Bu ayetlerde dikkat çeken bir husus var ki yetim kelimesi hiç fâil/merfu (özel) olarak geçmemektedir.

49 .Celaluddin es-Suyûtî, *el-Müzhir fi Ulûmi'l-Luga ve Envâuhâ*, thk. Fuad Ali Mansûr, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1998), 1/262; es-Seâlibî, Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Ebû Mansûr, *Fıkhu'l-Lüğâ ve Sirru'l-'Arabîyye*, thk. Abdurrazzak el-Mehdî, (Beyrut: İhyâu't-Turaâsi'l-'Arabî, 1422/2002), 265; Ebû Abdillâh Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1376/1957), 3/9; el-Kâsımî, Cemalüddin, *Mehâsinu'l-Te'vil*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1998), 1/175-176.

ilahi ikramla korunduğu hatırlatılmış (93/6), sonra da aynı şekilde yetimi koruyup kollaması, onu hor hakir görmeyip azarlamaması emredilmiştir (93/9).⁵⁰

2.1.2. Yetim Kelimesinin Tesniye/İkil Olarak Kullanımı

“Yetimeyni” (يَتِيمَيْنِ) lafzı tesniye olarak 1 kez geçmektedir.⁵¹ Hz. Musa ile salih kulun anlatıldığı hikayede yine babaları da bir salih kul olan iki yetim çocuktan bahsedilmiştir.⁵² Şehir halkı Hz. Musa ve beraberindeki arkadaşı salih kula yiyecek vermedikleri halde olayların arka yüzünü de bilebilen bu salih kul her şeye rağmen bu yetimlerin gömülü hazinesini koruma adına yıkılmaya yüz tutmuş bir duvarı onarmıştır. Bu da yine yetim malını korumanın ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim Kehf suresinin temel amaçlarından biri de muhataplarının, Allah’ın istediği salih ve halis-muhlis bir kul olmasını sağlamaktır. Bunun içindir ki surenin başlangıcında kendisine kitap indirilen Hz. Muhammed’den “nebi/peygamber” diye değil de “abd/kul” olarak bahsedilmiş,⁵³ surenin son ayetinde de Allah’a şirk koşmaksızın kulluk yapılması emredilmiştir.⁵⁴ Surede “mağara arkadaşları/ashab-ı kehf” denilen gençler örnek kul olarak gösterilmiş,⁵⁵ ardından fakir ve gariban kimseler olsalar da iyi insanlarla birlikte olup bir takım maddi menfaatler uğruna kötü insanların tarafına meyletmemek emredilmiş,⁵⁶ sonra yine fakir ama Rabbinin emirlerine itaat eden bir kul ile zengin ama ilahi emirlere isyan eden şımarık bir kulun diyalogu ve sonunda malı ve mülküyle böbürlenmiş kötü arkadaşın acıklı sonu anlatılmıştır.⁵⁷ Kur’ân-ı Kerîm’in amacı kıssa ve hikaye anlatmak değildir. Bu örnekler anlatılırken aralara bir takım ilahi ikaz ve mesajlar serpiştirilmiş, daha sonra Hz. Musa’nın yanındaki gençle çıktığı yolculuktan ve bu yolculuk esnasında yaşanan bir takım hadiselerden bahsedilmiştir.⁵⁸ Bütün bu olaylarda hep iyiliğe vurgu yapılmış, yine iyi bir kul olmanın arasında yetimlerin hak ve hukukunu korumanın önemine vurgu yapmak için bir salih kulun iki yetim çocuğundan ve bunların mallarından bahsedilmiştir.⁵⁹ Daha sonra da yine salih bir kul olan Hz. Zülkarneyn’den, onun yaptığı yolculuklardan

50 Şer’âu Bintu Saïd b. Hamd el-Kahtânî, *el-Yetim ve Mu’âmeletühu fi’l-Kur’âni’l-Kerîm /Yüksek Lisans Tezi*, (Riyad: Câmîati’l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1430-1431/2009-2010), 28-29.

51 el-Kehf 18/82. Sadece bu ayette ikil ve nesnel olarak bir kez (يَتِيمَيْنِ) yer almaktadır.

52 Şer’âu, , *el-Yetim ve Mu’âmeletühu fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 30.

53 el-Kehf 18/1.

54 el-Kehf 18/110.

55 el-Kehf 18/9-26.

56 el-Kehf 18/9-28.

57 el-Kehf 18/32-45.

58 el-Kehf 18/60-82.

59 el-Kehf 18/77, 82.

ve bu yolculuklar esnasında yaptığı iyiliklerden bahsedilmiştir.⁶⁰ Bütün bu olayların anlatıldığı bir surede iyi bir kul olabilmek için salih bir babanın iki yetim çocuğunun mallarını korumak için yapılan gönüllü bir tamirat işinin zikredilmiş olması elbette konunun önemini bir kez daha vurgulamıştır.

2.1.3. Yetim Kelimesinin Çoğul Olarak Kullanımı

“Yetim” kelimesinin çoğulu “*yetâmâ*” (يَتَامَى) lafzı Kur'an'da on dört kez geçmektedir.⁶¹ Sözlüklerde “*eytâm*” (أَيْتَام) şeklinde de yer alan çoğulu⁶² Kur'ân-ı Kerîm'de hiç geçmemektedir. Öncelikle tefsirlerde yetim kelimesinin “*eytâm*” şeklinde değil de kıyasa aykırı olarak nasıl “*yetâmâ*” şeklinde geldiği izah edilmiş, şefkat ve merhameti gerektiren durumlardaki kelimelere kıyasla kelimenin uzatmalarla yumuşatıldığına dikkat çekilmiştir.⁶³

Medenî bir sure olan Bakara suresinde “*yetâmâ*” (يَتَامَى) lafzı dört kez kullanılmış, ilk kez (2/83) İsrailoğulları'ndan alınan sözler hatırlatılırken Allah'a ibadet, anne-babaya, yakın akrabaya iyilik emredildiği esnada yetimler de ihmal edilmemiş, onlara iyilik yapılması hatırlatılmıştır. Daha sonra iman esasları ve İslam'ın temel ilkelerinin sıralandığı bir ayette (2/177) yaratılış icabı insan fitratındaki mal sevgisine⁶⁴ rağmen akrabaya ve yetimlere yardımda bulunulması da temel bir iyilik olarak açıklanmıştır. Yine Bakara suresinde üçüncü olarak harcanacak en hayırlı malın ne olduğu izah edilirken (2/215) anne baba ile birlikte yakın akrabalar, yetimler ve fakirler zikredilmiştir. Son olarak sahabenin yetimlere dair bir sorusu üzerine onlar için hep olumlu yaklaşmak ve onları kardeş bilmek emredilmiştir (2/220).

Medenî bir sure olan Nisâ suresinde “*yetâmâ*” (يَتَامَى) lafzı sekiz kez kullanılmış, hepsinde de kadınlarla birlikte yetimlerin hak ve hukukunun korunmasına dikkat çekilmiştir.

İlk kez yetimlerin mallarının kendilerine verilmesi, yenilmemesi emredilmiş, yetim hakkı yemenin büyük bir günah ve vebal olduğuna vurgu yapılmıştır (4/2).

60 el-Kehf 18/83-98.

61 el-Bakara 2/83, 177, 215, 220; en-Nisâ 4/2, 3, 6, 8, 10, 36, 127 (2 kez); el-Enfal 8/41; el-Haşr 59/7. Bu surelerin tamamı Medenîdir. Bu ayetlerde çoğul olarak *el-yetâmâ* (الْيَتَامَى) şeklinde on dört kez yer almaktadır. en-Nisâ 4/8. ayet hariç, bu ayetlerin hiçbirinde yetimler özel (fâil/merfû') konumunda değildir. Sadece en-Nisâ 4/8. ayette, o da miras taksiminde orada hazır bulunma hususunda fail konumunda yer almıştır.

62 Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan İbn Düreyd el-Ezdi, *Cemheretü'l-luga*, thk. Remzî Münîr Ba'İbakkî (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987), “y-t-m”, 1/411; Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihah Tacü'l-luga ve Sihahi'l-Arabîyye*. thk. Ahmed Abdülgafur Attar, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987), 5/2064.

63 Ebû Hayyan Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhît fi'l-Tefsîr*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/1999), 1/453; Âlûsî, Şihabuddin Mahmud, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Mesânî*, thk. Ali Abdulbari Atıyye, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/308, 4/186.

64 İnsandaki mal sevgisinin fitri oluşuna dair bk. el-Fecr 89/20.

İkinci olarak yetim kadınlar hakkında haksızlık yapılması yasaklanmış, adil olunması emredilmiştir (4/3). Üçüncü olarak ergenlik çağına kadar yetimin malının korunması, rüşdüne eriştikten sonra malının tastamam güzelce kendilerine verilmesi emredilmiştir (4/6). Dördüncü olarak miras taksiminde hazır bulunan yetimlere de ikramda bulunulup güzel sözlerle göntüllerinin hoş tutulması emredilmiştir (4/8). Yine yetim malı yemenin ateş yemek olduğu zikredilmiş, korkunç felakete dikkat çekilmiştir (4/10). Altıncı olarak -Bakara suresindeki kullanıma (2/83) benzer şekilde- Allah'a şirk koşmak yasaklandıktan sonra anne babaya, akrabaya iyilik emredilirken yetimler de ihmal edilmemiş, onlara iyilik yapılması emredilmiştir (4/36). Yine kadınlar hakkında sorulan bir fetvaya cevap verilirken özellikle yetimlere dikkat çekilmiş, aynı ayette (4/127) çoğul olarak iki kez geçen “yetimler” (يَتَامَى) kelimesiyle hak ve hukuklarının korunması emredilmiştir. Ayette genelde zayıf ve ezilenlerin haklarının korunması emredilirken yetimlerin özellikle vurgulanması dikkate değer bir konudur.

Medenî bir sure olan Enfâl suresinde (8/41) savaştan elde edilen ganimetlerin⁶⁵ taksimi izah edilirken yetimler asla unutulmamış, beş hissedenden bir pay da (1/5) onlara ayrılması emredilmiştir. Aynı şekilde Medenî bir sure olan Haşr suresinde (59/7) de düşmandan elde edilen ve adına “fey”⁶⁶ denilen malların taksimi izah edilirken yine yetimler unutulmamış, beş hissedenden bir pay da (1/5) onlara ayrılması emredilmiştir.

Yetim kelimesinin bu şekilde müfred, tesniye ve cem’i olarak kullanılması lafzî olarak ayetlere edebî bir güzellik katıp, bıkkınlığı önlerken manâ olarak da her halükârda yetime şefkat gösterip, hak ve hukukunun korunmasının önemini vurgulamaktadır.⁶⁷

2.2. Yetim Kavramının Marife-Nekra Kullanımı

Yetim kelimesi Kur’an’da dört yerde nekra olarak geçmektedir.⁶⁸

65 Savaş sonucu ele geçirilen düşman tarafının mallarına ganimet denilmektedir. İslâm hukukunda, “müslümanların savaş yoluyla gayri müslimlerden ele geçirdikleri esirler ve her türlü mal” şeklinde tanımlanmakla birlikte ganimeti savaşta düşman askerlerinden elde edilen menkul mallara hasreden veya kısmen farklı şekilde tarif eden fakihler de vardır. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12/446; el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî, *Tehzîbü'l-Luga*, thk. Muhammed 'İvaz Mura'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001), 8/141; eş-Şafî, Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1410/1980), 4/1145-146; Kâsânî, Alâuddin Ebu Bekr b. Mes'ud, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, (Beyrut: Daru'l-Fikir, 1996), 7/111. Ganimet konusunda bilgi için bk. Mehmet Erkal, “Ganimet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/351-354.

66 Sözlükte fey de ganimet anlamında kullanılsa da esasen fey; savaş yapılmaksızın gayri müslimlerden alınan haraç, cizye, ticarî mal vergisi (uşûr) ve diğer bazı gelirleri ifade eder. el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Luga*, 8/141, 15/415; eş-Şafî, *el-Ümm*, 4/1145-146; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 7/116; el-Buhûtî, Mansûr b. Yunus, *Keşşâfu'l-Kinâ'i 'ani'l-İknâ'i*, (Riyad: Vizaratü'l-'Adl, 1429/2008), 7/127-128. Fey konusunda bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Fey”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/511-513.

67 Şer'âu, , *el-Yetim ve Mu'âmetühü fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 30-34.

68 el-Kehf 18/82 (ikil); el-İnsan 76/8; el-Beled 14-15; ed-Duhâ 93/6.

Yukarıda da izah edildiği gibi Kehf suresinde (18/82) iki çocuğun vasfı olarak zikredilirken onlara uygun bir şekilde nekra olarak (لِعَلَّامَيْنِ يَتِيمَيْنِ) zikredilmiştir. Zaten duvarı onaran salih kul durumu bilse de Hz. Musa duvarın kime ait olduğunu bilmediği gibi altındaki hazineden de habersizdir. Dolayısıyla burada “iki yetim” anlamına gelen kelime lafız ve mana uyumu açısından nekra kullanılmıştır.

İnsan suresinde (76/8) miskin, yetim ve esire yemek yedirilmesi övülürken yine nekra olarak “yetîmen” (يَتِيمًا) şeklinde kullanılmıştır. Nekra olarak geçen kelime mezkûr şahsın konumunu ve durumunu yüceltmek, önemini artırmak içindir. Burada bu şekilde kullanılması yetimin marife olarak kullanılmasından daha önemlidir. Tanınan bilinen yetime yemek vermektense, hem de kendisi açken hiç tanımadığı, bilmediği bir yetime elindeki son lokmayı ikram etmek başlı başına takdire şayan bir durumdur.⁶⁹

Beled suresinde (90/15) de *yetim* (يَتِيمًا) kelimesi nekra olarak kullanılmıştır. Burada yetimin kim olduğundan ziyade yetime yapılan ikramın önemine dikkat çekilmiştir. O nedenle nekra olarak kullanılmıştır. Zira bilinmezlik konunun önemini ve değerini daha da arttırmak içindir.

Duhâ suresinde (93/6) nekra olarak geçen *yetim* (يَتِيمًا) kelimesi ise yalnızlık, kimsesiz ve tek başına biri olmak demektir. Nitekim yetimin anlamlarından biri de budur. İlk geçtiği yerde nekra olarak geçmesi gayet normaldir. Peygamberimiz'in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik dönemlerini işaret etmektedir. Ama aynı kelime aynı surede (93/9) ikinci kez geçerken marife olarak geçmiştir. Bu da Arap dili açısından olması gereken normal bir durumdur.⁷⁰

Yetim kelimesi beş yerde müfred/tekil,⁷¹ on dört yerde cem'i/çoğul olmak üzere on dokuz yerde marife olarak geçmektedir.⁷² Bunların hepsinde “El takılı/Lâm-u Ta'rifli” olarak marife geçerken, sadece Nisâ suresinde (4/127) bir ayette izâfet yoluyla marife geçmektedir. Marife olarak geçen yerlerde de genellik ve kapsayıcılık bildirmektedir. Yetim kavramını ifade etmek üzere kullanılan kelimeler insanlarca bilinen veya bilinmeyen birtakım sebeplerden dolayı şu an ayetlerde olduğu şekilde seçilmişlerdir.⁷³

69 Marife ve Nekra kelimelerin kullanımındaki hikmet ve gayeler için bk. es-Suyûtî, Celalüddin, Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, (Kahire: el-Hey'e-tü'l-Misriyye, 1394/1974), 2/346-351.

70 Şer'âu, , *el-Yetim ve Mu'âmetühü fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 35-39.

71 el-En'âm (6/152); el-İsrâ (17/34); el-Fecr (89/17), ed-Duhâ (93/9) ve el-Mâûn (107/2) surelerinde yetim kelimesi tekil ve marife olarak geçmektedir.

72 el-Bakara 2/83, 177, 215, 220; en-Nisâ 4/2, 3, 6, 8, 10, 36, 127 (2 kez); el-Enfal 8/41; el-Haşr 59/7.

73 Suyûtî, *el-İtkân*, 2/346-351; Sa'dî, Abdurrahman b. Nasır, *el-Kavaidu'l-Hisân li Tefsiri'l-Kur'ân*, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1420/1999), 13-15.

2.3. Mekkî ve Medenî Ayetlerde Yetim Konusu

İslam'dan önce yetimin onuru zedelenmiş, hakkı gasp edilmiş, silah taşıyor ve savaşa katılmıyor diye mirastan mahrum bırakılmıştı. Nihayet İslam gelip de yeryüzünü vahyin nuruyla aydınlatınca, zayıf, güçsüz ve çaresiz olduğu için yetim özellikle korumaya alınmış, gözetilip bakılmasına önem verilmiştir. Bu konu vahyin ilk geldiği andan itibaren son vahiy kesilene kadar hep gündemde olmuştur. Gerek Mekkî gerekse Medenî birçok surede yetim konusuna özellikle vurgu yapılmıştır.⁷⁴

2.3.1. Mekkî Ayetlerde Yetim Konusu

Kur'ân-ı Kerîm'de hem Mekke döneminde hem Medine döneminde yetimlerden bahsedilmektedir.

İlk kez Fecr suresinde (88/15-17) yetim konusuna değinilmiş, ardından Duhâ suresinde (93/6, 9) yetim konusuna tekrar vurgu yapılmıştır. Daha sonra Mâûn suresinde (107/1-2) yetim konusuna tekrar değinilmiş, onun ardından Beled suresinde (89/11-15) yetim konusuna tekrar vurgu yapılmıştır. Bu ayetlerde yetime sahip çıkma, yetim hususunda Allah'tan korkma vurgusu yapılmıştır.

Mekkî surelerde genelde yetime karşı şefkat ve merhametli olma hususunda ahlaki tavsiyelerde bulunulur. Nitekim En'âm ve İsrâ surelerinde genel bir ifadeyle “*وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ*” / *Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın, başka türlü yaklaşmayın!...*⁷⁵ buyrulmuştur. İsrâ suresinde (17/22-39) İslam'ın temel emirleri sıralanırken yetim malına kötü niyetle yaklaşılması (17/34), En'âm suresinde ise bütün dinlerde var olan on emir sıralanırken yine yetimin malına yaklaşılması emredilmiştir (En'âm 6/152). Son olarak Kehf suresinde (18/82) yine yetim çocukların mallarının korunması için gerekli tedbirlerin alınması teşvik edilmiştir.⁷⁶

2.3.2. Medenî Ayetlerde Yetim Konusu

Bakara suresinde 4 yerde yetim konusu anlatılmış, Enfal suresinde (8/41) ganimetler taksim edilirken yetimlere de pay ayrılması istenmiştir. Sonra Nisâ suresinde (8 yerde) yetimlerin hak ve hukukuna vurgu yapılmış, en çok da bu surede konunun önemi vurgulanmıştır. Yine Medenî olan Haşr suresinde (59/7) de “fey” mallarının taksiminde yetimin hakkına vurgu yapılmıştır.

74 Şer'âu, , *el-Yetim ve Mu'âmetühu fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 40.

75 el-En'âm 5/152; el-İsrâ 17/34.

76 Şer'âu, , *el-Yetim ve Mu'âmetühu fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 41-44.

Mekkî bir sure olan İnsan suresinde (76/8) nasıl ki “وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ” / *Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.*” buyrulmuşsa, Medeni bir sure olan Bakara suresinde (2/177) de “وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ” / *(Allah'ın rızasını gözeterek) çok da sevmesine rağmen malını yakınlara, yetimlere, yoksullara... harcar...*” buyrulmuş, aynı konu farklı ifadelerle pekiştirilmiştir.

Evlilik ve miras gibi toplumsal konuları ele alan Nisâ suresinde yetimlerin hak ve hukukuna da geniş bir şekilde yer verilmiş, hepsi de çoğul olmak üzere sekiz yerde yetimlerden bahsedilerek onların her türlü haklarının gözetilmesi emredilmiştir. Yukarıda da geçtiği gibi Mekkî Medenî bütün ayetlerde yetimin haklarının korunup gözetilmesi emredilmiştir.⁷⁷

Mekkî-Medenî ayetler incelendiğinde şu hususlar dikkati çekmektedir:

Medine devrinde sosyal konular daha fazla İslam'ın gündeminde olduğu için Mekkî surelerde sekiz kere müfred/tekil, bir kere de tesniye/ikil olmak üzere toplamda dokuz kez yer alan yetim kelimesi Medenî surelerde çoğul olarak on dört kez yer almıştır. Ancak bütün bunlar yetim konusunun hiçbir zaman vahyin gündeminden düşmediğini göstermektedir.

Mekkî ayetlerde genelde ahireti inkâr ve yalanlama konularıyla birlikte yetime kötü davranma konusu ele alınmıştır. Çünkü davetin ilk yıllarında Mekke halkının genel adeti bu idi. Öncelikle inkarın ve kötülük duygusunun ortadan kalkması gerekiyordu. Medenî ayetlerde ise Allah'a ibadet konusuyla yetime iyilik yapma konusu birlikte ele alınmıştır. Çünkü artık toplumun çoğunluğu İslam'a girmeye başlamış, bir yandan ibadet konusuna vurgu yapılırken diğer yandan da ahlakî erdemler gündeme getirilmiştir.

Mekkî ayetlerde genelde yetime karşı psikolojik yöne dikkat çekilmiş, bireysel anlamda yapılan zulümler engellenmeye çalışılmıştır. Medenî surelerde ise işin maddî yönü, sosyolojik boyutu ele alınmış, dini hükümler yerleştirilmeye çalışılmıştır. Çünkü Mekke döneminde insanların yetime karşı en büyük zaafiyeti onlara değer vermemek, mirastan mahrum etmek, aşağılamak ve ezmektir. Nitekim Mekkî ayetlerde daha ziyade yetim kelimesi müfred/tekil kullanılırken, Medenî ayetlerde genelde çoğul ve marife kullanılmıştır.⁷⁸

77 Şer'âu, , *el-Yetim ve Mu'ameletühu fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 44-45.

78 Şer'âu, , *el-Yetim ve Mu'ameletühu fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 45-49.

3. Yetimlerle İlgili Ayetlerde Benzeşen Yönler (Müşabihler)

Kur'ân-ı Kerîm'in ayetleri genel itibariyle birbirine benzer (müteşâbih/simetrik) ve farklı nedenlerle aynı bazı olaylar, emir ve yasaklar tekrar edilmiştir (mesânî).⁷⁹ Aynı durum yetime dair ayetlerde de söz konusudur.

Yetimin malını korumak ve kollamak bu ümmete emredildiği gibi İsrailoğulları'na ve eski ümmetlere de emredilmiştir. Nitekim Bakara suresinde İsrailoğullarına tavsiye edilen bazı emirlerden şöyle söz edilmiştir: “وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ / Vaktiyle biz, İsrailoğullarından: Yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve 'İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin' diye de emretmiştik. Sonunda pek azınız hariç, sözünüzden döndünüz. Hâlâ da yüz çevirmektesiniz.”⁸⁰

İsrail oğullarına tavsiye edilen bu emir ve yasaklara benzer şekilde Nisâ suresinde direkt bu ümmete yönelik şu emirler yer almıştır: “وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا / Allah'a ibadet (kulluk) edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi, işçi ve benzerlerine) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip/övünüp duran kimseyi sevmez.”⁸¹

Mekkî surelerde bireysel anlamda Medenî surelerde toplumsal anlamda benzer ifadelerle yetimlerin mallarının, hak ve hukukunun korunup kollanması emir ve tavsiye edilmiştir: Mekkî bir sure olan İnsan suresinde (76/8) nasıl ki “وَيَطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ / Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.” buyrulmuşsa, Medeni bir sure olan Bakara suresinde (2/177) de “وَأَتَى الْأَمْوَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ / (Allah'ın rızasını gözeterek) çok da sevmesine rağmen malını yakınlarla, yetimlere, yoksullara... harcar...” buyrulmuştur.

Yetimin malını değil yemek, ona kötü niyetle yaklaşılması bile yasaklanmış, İslam'ın temel emirlerinin topluca sıralandığı iki surede de yetimin malına yönelik şu emir yer almıştır: İkisi de Mekkî olan En'âm ve İsrâ surelerinde “وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ

79 Kur'ân ayetlerinin müteşâbih ve mesânî olduğuna dair bk. Âl-i İmrân 3/7; el-Hicr 14/87; ez-Zümer 39/23.

80 el-Bakara 2/83.

81 en-Nisâ 4/36.

إِلَّا بِالتِّي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشَدَّهُ / Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın, başka türlü yaklaşmayın!...⁸² buyrulmuştur.

Mekkî surelerde daha ziyade yetimin ezilmemesi, hor ve hakîr görülmemesi, korunup kollanması emir ve tavsiye edilmiştir: Mekkî olan Fecr suresinde yetime ikram ve yoksulu doyurmaktan şöyle söz edilmiştir: “وَلَا تَحَاضُونَ” / *Hayır! Doğrusu siz (Allah'tan ikram bekliyorsunuz ama kendiniz) yetime ikram etmiyorsunuz, yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası yiyorsunuz. Malı aşırı biçimde seviyorsunuz.*⁸³ Yine Mekkî bir sure olan Mâun suresinde benzer ifadeler şu şekilde yer almıştır: “أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالذِّينِ. فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ. وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ” / *Dîni yalanlayanı (ahiret hesabını ve cezasını yok sayanı) gördün mü? İşte o yetimi iter, kakar; Yoksulu doyurmağa ön ayak olmaz.*⁸⁴

Kur'ân'ın ilk inen surelerinden biri olan Mâ'ûn suresinde âhîret cezasını yalanlayan kimsenin yetimi itip kakacağı, yoksulun karnını doyurmaya ön ayak olmayacağı vurgulanmıştır. Demek ki âhîret cezasına inanan kimse yetime acır, yoksula yardım eder. Âhîret inancı insanda şefkat, merhamet ve diğerkâmlık duygusunu geliştirir.⁸⁵

Mekkî surelerde genelde yetimin korunması, öncelikle ezilmemesi ve azarlanmaması emredilmiş; “فَلَا افْتَحَمَ الْعَقَبَةَ. وَمَا أَذْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ. فَكُ رَقَبَةً. أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ. يَتِيمًا” / *Fakat o, sarp yokuşa atılmadı. Sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin? Bir boynu (kölelik zincirinden) çözmek, yahut açlık gününde; akraba olan yetimi, yahut hiçbir şeyi olmayan yoksulu doyurmaktır.*⁸⁶ ayetlerinde dar günde akraba olan yetimi ya da çaresizlik içine düşmüş yoksulu yedirip doyurmak, aşılması gerekli bir geçit, ulaştırılması gereken bir hedef olarak gösterilmiştir. Ayrıca Mekkî olan Duhâ suresinde Peygamberimize (s.a.v.) hitaben, “أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى” / *O, seni yetim bulup barındırmadı mı?*⁸⁷ diye hatırlatma yapılmış, ardından onun şahsında hiç kimsenin yetimi horlamaması ve azarlamaması şöyle emredilmiştir: “فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ” / *Öyle ise, sakın yetimi hor görme (onu güçsüz bulup hakkını yeme, sakın onu küçümseyip üzme ve üzme)!*⁸⁸

82 el-En'âm 5/152; el-İsrâ 17/34.

83 el-Fecr 17-20.

84 el-Mâ'ûn: 107/1-3.

85 Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, 22/463-464.

86 el-Beled 90/11-16.

87 ed-Duhâ 93/6.

88 ed-Duhâ 93/9.

BÜTÜN YÖNLERİYLE YETİM

Bu ayetlerde Peygamberimiz'e (s.a.v.) bir zamanlar yetim olduğu hatırlatılarak şimdi onun da bir başka yetime iyi davranması istenilmiştir. Medeni bir sure olan Nisâ suresinde farz-1 muhal ilerde çocukları yetim kalabilecek bir kişinin kendi çocuklarına davranılmasını istediği gibi yetimlere davranması istenilmiş⁸⁹ ve şöyle buyrulmuştur: "وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَعِيرًا / Kendileri, geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde onların durumundan endişe edecek olanlar, (öksüzlerin hakkına dokunmaktan) çekinsinler. Allah'tan korksunlar ve doğru söz söylesinler. Zulüm ile öksüzlerin mallarını yiyenler, karınlarına sadece ateş koymaktadırlar ve çılgın bir ateşe gireceklerdir."⁹⁰

İnsan, geride bırakacağı çoluk çocuğunu düşünür. Onların perişan duruma düşmelerini istemez. İşte Nisâ 4/9-10. ayetlerde, müminlere, başkalarına uygulayacakları işlemi iyi düşünmeleri, kendileri nasıl geride bırakacakları çoluk çocuklarını düşünürlerse, başkalarının da geride bırakacakları çoluk çocuklarını düşünmeleri, kimsenin çoluk çocuğunu perişan etmemeleri, yetimlerin haklarını yememeleri, yetimlerin mallarını yiyen kimselerin aslında ateş yedikleri, zîrâ yedikleri o malın, âhirette karınlarında ateş olacağı belirtilmektedir.⁹¹

Medenî surelerde tam bir hukuk mantığıyla yetimin hakkının ödenmesi, sosyal devletin yardımlarından istifade ettirilmesi emredilmiştir. Mesela Enfâl suresinde ganimetlerin taksiminden yetime de pay verilmesi şöyle emredilmiştir: "وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ / Eğer Allah'a ve (hak ile bâtilin) ayrılma gününde, o iki topluluğun karşılaştığı (Bedir) gün(ün)de kulumuz (Muhammed)e indirdiğimiz (ayetler)e inanmışsanız bilin ki aldığınız ganimetlerin beşte biri, Allah'a, Elçisine ve (Allâh'ın Elçisi ile) akrabalığı bulunan(lar)a, yetimlere, yoksullara ve yolcu(lar)a âittir. Allâh her şeye kâdirdir."⁹² Yine Medenî olan Haşr suresinde ise "fey" mallarından (devlet gelirlerinden) elde edilen malların taksimatından yetime de pay ayrılması emredilmiştir:

مَا أَقَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ

89 eş-Şenkîti, Muhammed el-Emîn b. Muhammed, *Edvâu'l Beyân fi İzâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'an*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 8/567.

90 en-Nisâ 4/9-10.

91 Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin, (Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001), 6/451; es-Sâyiş, Muhammed Ali, *Tefsîru Âyati'l-Ahkâm*, thk. Nâcî Süveydan, (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2002), 225; Yetimin gözetilmesi, hak ve hukukunun korunmasına dair geniş bilgi için bk. eş-Şenkîti, *Edvâu'l Beyân*, 8/564-570. (ed-Duhâ 93/9. ayetin tefsiri).

92 el-Enfâl 8/41.

الْأَعْيَابِ / Allah'ın, o kent halkından, Elçisine verdiği ganimetler, Allah'a, Elçiye, akraba olanlara, yetimlere, yoksullara (yolda kalan) yolcuya aittir. Ta ki (o mallar), içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın. Elçi size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının ve Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir.⁹³

Medine döneminde son gelen surelerde genelde hukuki işlemler yer aldığı için gerek Nisâ suresinde gerekse Bakara suresinde yetimler hep çoğul olarak kullanılmış, konu daha ziyade ekonomik yönden ele alınmış, çok daha net ve keskin ifadelerle yetimlerin mallarının, hak ve hukukunun korunması emredilmiştir.

Nisâ suresinde yetimlerin mallarını ve haklarını korumaya dair ayetler gelince insanlar konuya dair sorular da sormaya başlamış, böylece yetim konusu hiç gündemden düşmemiş, nitekim bir ayette şöyle buyrulmuştur: "يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ / Sana (Allah yolunda kimlere) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: 'Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır.' Şüphesiz Allah yaptığınızı/yapacağınızı her hayrı bilir."⁹⁴

Burada harcanacak mallara dair sorular sorulunca harcanacak yerler sayılmış, aralarında yetimlere de yer verilmiştir. Ancak daha sonraki bir ayette direkt yetimlere dair sorular sorulmuş ve ayetin içinde cevabı da verilmiştir: "فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنْ الْيَتَامَى قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ / Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşüniün ve ona göre hareket edin). Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte (bir arada, karışık) yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzeltene bilir (Allah kimin iyileştirme gayesi güttüğünü, kimin de işi bozmayı düşündüğünü pek iyi bilir). Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür; hakîmdir."⁹⁵

Nisâ suresinde 2-10. ayetlerde kadınların ve özellikle yetim kızların hak ve hukukunu korumaya yönelik hükümler belirlenince insanlar; haksızlık yapar mıyız, yetim hakkı yer miyiz, bir yanlış yapar da günaha girer miyiz? diye iyice endişelenmişler, daha sıkı tedbirler almaya ve işin ayrıntılarını sormaya başlamışlar. Bunun üzerine şu ayet nazil olmuştur:

93 el-Haşr 95/7.

94 el-Bakara 2/215.

95 el-Bakara 2/220.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا / Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı (mirası) vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan ayetler (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır). Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.”⁹⁶

Yetim malı yemek ne kadar kötü ve de büyük bir günah ise, onları korumak da o derece sevap ve hayırlı bir iştir.⁹⁷ Ayetlerde genelde dinin temel emir ve yasakları sıralanırken mutlaka yetimin hak ve hukukuna dikkat çekilmiş, bir ayette şöyle buyrulmuştur: “لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ / الْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ / İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. Malını çok sevmesine rağmen (Allah'ın rızasını gözetecek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve boyunduruk altında bulunanlara (köle ve esirlere) o sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirenler, sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler; işte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. (Allah'ı sayıp günahlardan korunan) müttakiler ancak onlardır.”⁹⁸

Peygamberimiz (s.a.v.) de bir hadisinde; yetim malı yemeyi insanı helak eden yedi büyük günah arasında saymış ve şöyle buyurmuştur: “أَجْتَبُوا السَّبْعَ الْمَوْبِقَاتِ ، قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ ؟ قَالَ : الشَّرْكُ بِاللَّهِ ، وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ، وَأَكْلُ الرِّيَا ، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ . وَالنَّوْءُ يَوْمَ الرَّحْفِ ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ ” buyrulunca, sahâbiler:

- Ey Allahın Resûlü! Bunlar nelerdir? diye sormuşlar. Hz. Peygamber de:

- Allah'a ortak koşmak, sihir (büyü) yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir nefsi haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak, evli, namuslu ve hiçbir şeyden haberi olmayan kadınlara zina isnad etmektir.” buyurmuştur.⁹⁹

96 el-Nisâ 4/127.

97 el-Bakara 2/83, 177, 215, 220.

98 el-Bakara 2/177.

99 Buhârî, “Vasayâ” 23, “Tıb” 38, “Hudûd” 44; Müslim, “İmân” 145. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “Vasayâ” 10; Nesâî, “Vasayâ” 12.

Yetimin hak ve hukukunu korumayı emreden en belirgin ifadeler Nisâ sure-sinde yer almış, evlilik, miras, mülkiyet hakkı gibi temel hak ve özgürlükler anlatılırken yetimlik konusuna çok özel vurgular yapılmıştır. İşte bu ayetlerden en dikkat çekenlerini şöyle sıralayabiliriz:

a) وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا” / Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helali haramla) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahtır.”¹⁰⁰

b) وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثًى وَّثَلَاثَ وُرُبَاعٍ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعْوَلُوا / Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”¹⁰¹

c) وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا” / İsrâfâ ve İbâdârâ ân ykbrwâ wmn kân ğnibâ flıystıctıf wmn kân fıbrâ flıyâkl balmırf fıâdâ dıfıctm ilıym amwalehm / Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (de geri alacaklar) diye o malları israf ile ve tez elden yemeyin. Zengin olan (veli) iffetli olmaya çalışsın (yetim malına tenezzül etmesin), yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak da Allah yeter.”¹⁰²

d) وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا” / (Mirastan payı olmayan) yakınlar/akrabalar, yetimler/öksüzler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın (onlara da bir şeyler verin) ve onlara güzel söz söyleyin (gönüllerini hoş edin).”¹⁰³

Diğer ayetler ise yukarıda benzer ayetlerle mukayese edilirken geçmiştir. İşte Kur'ân-ı Kerım'in yetimlere dair genel bakış açısı, emir ve tavsiyeleri bunlardır. Bu ayetlerin daha iyi anlaşılabilmesi için Peygamberimiz'in (s.a.v.) tavır ve davranışlarını, onun bu konudaki emir ve tavsiyelerini iyi kavramak gerekir ki bu konular “hadislerde yetim” başlığı altında daha ayrıntılı olarak incelenebilir. Ayrıca konunun fikhî/hukûkî boyutları da İslam Hukuku kaynaklarından araştırılabilir. Bu çalışmada sadece Kur'ân-ı Kerım ayetleri ve onların konuya yaklaşım tarzı ele alınmıştır.

100 en-Nisâ 4/2.

101 en-Nisâ 4/3.

102 en-Nisâ 4/6.

103 en-Nisâ 4/8.

BÜTÜN YÖNLERİYLE YETİM

Kur'ân-ı Kerîm'in; adeta kömürü elmasa çeviren bir iksir özelliği vardır. Bir taraftan inmekte olan ayet-i kerimeler, diğer taraftan da Rasûlullâh'ın açıklamaları, Arapların tabiatlarını değiştirmiş; taştan daha katı olan yürekleri âciz ve kimsesiz yetimler karşısında âdeta bir mum gibi eritmiştir. Her sahâbînin evi birer yetimhâne olmuş, bütün yetimlere şefkat ve merhamet gösterilmiştir. Öyle ki, bu hususlarda birbirleriyle yarış eder hale gelmişlerdir. Yetimleri barındırmak için herkes seferber olmuş, Ashâb-ı Kiram'dan Abdullah b. Ömer (r.a.) herhangi bir yetim çocuk olmaksızın yemek yememeyi âdet edinmiştir. Sahâbîler, yalnız yetimlerin haklarını kendilerine vermekle, onları muhafaza etmekle kalmamış; onları her zaman korumayı ve himâye etmeyi bir görev bildiklerini tam mânâsıyla ispat etmişlerdir.

Sonuç

Yetimlik konusu insanlık var olduğu günden itibaren mevcut olup sadece İslam toplumuna has bir durum da değildir. Tarihin her döneminde yetimlik sosyal hayatın bir parçası olmuştur. Bütün toplumlarda yetimi kollamak, onu görüp gözetmek başlı başına bir erdemdir.

Yetimlik kimsenin tercih ettiği bir özellik olmadığı gibi utanılacak ayıplanacak bir durum da değildir. Nitekim alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) da bir yetim olarak doğmuş, büyümüş ve hayatı boyunca hep yetimleri koruyup kollamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yetimlerin hak ve hukuku çeşitli yönleriyle ele alınmış, ilk başlarda hor ve hakir görülmemeleri, ezilip üzülmemeleri, itilip kakılmamaları emir ve tavsiye edilmiş, insanlardaki vicdan duygusu harekete geçirilmek istenmiştir. Mekke'de İslam'ın emir ve yasaklarına göre kurulmuş, vahyi dikkate alan bir devlet ve sosyal bir yapı olmadığı için konu genelde bireysel bazda ele alınmış, tamamen insani duygulara göre konu vicdan boyutunda gündemde tutulmuştur. Toplumsal herhangi bir yaptırım söz konusu olmadığı için öncelikle kötülükler ve toplumun kabul etmeyeceği adaba ve ahlaka aykırı davranışlar sıralanırken yetimleri ezmenin ve üzmenin, insani ve vicdani bir davranış olamayacağı belirtilmiştir. Ancak toplumda hiçbir etkisi ve gücü olmayan yetimleri koruma kollama adına gelen ayetlerde “*yetim*” kavramı hep bireysel/tekil ve nesnel olarak ifade edilmiştir.

Mekke'den Medine'ye geçiş döneminde, “*kulluk*” bilincinin işlendiği Kehf suresinde yetim kelimesi Musa-Hızır kıyasında ikil olarak yer almış, artık yavaş yavaş toplumsal bir statü kazanan yetimlerin mülkiyet hakkının da olduğuna dikkat çekilmiştir. Böylece Medenî ayetlerde işlenecek olan yetimin her türlü hak ve hukukunun korunmasına yönelik zihinler hazır hale getirilmiştir.

KUR'ÂN-I KERÎM'DE YETİM

Medenî ayetlerde yetim kelimesi on dört kez hep çoğul olarak zikredilmiş, vahyi esas alan sosyal devlet ve sosyal bir toplum yapısı içinde artık yetimlerin de hak ve hukukunun olduğu İslam hukuku bağlamında yasal güvence altına alınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de diğer emirler nasıl ki sadece inanç, hukuk veya ahlaki boyutlardan biriyle yer almadığı gibi yetim konusu da bütün boyutlarıyla ayetlerde yer almış, Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi üç kez yer alan yetim kavramı hiçbir zaman vahyin gündeminden düşmemiştir.

Konuyu ele alan ayetlerden ve onların izahı sayılan sünnet-i nebeviyeden anlaşıldığına göre yetim malı yemek, insanları ve toplumları mahvedici büyük günahlardan birisidir. Akıl ve mantık ölçüsünde düşünüldüğü takdirde de yetim malı yemenin ne kadar kötü olduğu açık bir şekilde anlaşılmıştır. Anası-babası ölmüş, küçük yaşta ve bakıma muhtaç bir vaziyette kalmış, henüz kendisine miras kalan malı çekip-çeviremeyecek durumda ve çaresiz bir yetimin malını yiyenlerin bu dünyada iflah olmayacakları gibi, öbür dünyada da büyük cezaya çarptırılacakları ayetlerde ve hadislerde açıklanmıştır.

Yetim malı yemek ne kadar kötü ve büyük günah ise, onları korumak da o derecede sevaptır ve hayırlı bir iştir. Onun için her insanın çevresinde bulunan yetim ve öksüzleri görüp gözetmesi ve kendi malına sahip olup, işletebilecek seviyeye gelinceye kadar onları koruması dînî ve aynı zamanda insânî bir görevidir.

Gerek Hz. Peygamber'i gerekse onun izinden giden sahabîleri örnek alan günümüz İslam toplumları sosyal planda ve bu toplulukları oluşturan Müslümanlar da bireysel planda yetimlerin haklarını korumak ve geliştirmek için ne lazımsa yapmaları gerekir. Eğer yetimlerin hak ve hukukunu koruyacak toplumsal bir yapı yoksa Müslümanların bir an önce bu yapıyı oluşturacak ve var olanları da gayrete getirip harekete geçirecek ortamı oluşturmaları gerekir.

Cenâb-ı Hak, ayet, hadis ve sahâbe hayatlarından en güzel ibretleri alarak yetimlere iyi muâmele etmemizi hepimize nasip eylesin. (Âmin!)

Kaynakça

- Abdübâkî, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Meârif, 1994.
- Âlûsî, Şihabuddin Mahmud, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Mesânî*. 15 cilt. thk. Ali Abdulbari Atıyye. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Arı, Abdüsselam. "Yetim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44+2 cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ateş, Süleyman. "Yetim". *Kur'an Ansiklopedisi*. 30 cilt. İstanbul: Kuba Yayınları, 1997.
- el-Buhûtî, Mansûr b. Yunus. *Keşşâfu'l-Kinâ'i 'ani'l- 'İknâ'i*. 15 cilt. Riyad: Vizaratü'l-'Adl, 1429/2008.
- el-Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad. *es-Sıhah tacü'l-luga ve sıhahi'l-Arabiyye*. 6 cilt. thk. Ahmed Abdülğafur Attar. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melayîn, 1407/1987.
- el-Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn eş-Şerîf. *Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ. *Mecâzu'l-Kur'ân*. 2 cilt. thk. Muhammed Fuâd Sezgin. Kahire: Meketebeü'l-Hancı, 1381/1961.
- Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf. *el-Bahru'l-Muhît fi'r-Tefsîr*: 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/1999.
- Erkal, Mehmet. "Ganimet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44+2 cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- el-Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan İbn Düreyd. *Cemheretü'l-luga*. 3 cilt. thk. Remzî Münîr Ba'lbekkî. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî, *Tehzîbü'l-Luga*. 8 cilt. thk. Muhammed 'Ivaz Mura'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 2001.
- Fayda, Mustafa. "Fey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44+2 cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed. *el-Misbâhu'l-Münîr fi Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr*. 2 cilt. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- el-Hemezânî, el-Müntecceb. *el-Kitabu'l-Ferîd fi İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd*. 6 cilt. thk. Muhammed Nizamuddin el-Fetîh. Medîne: Dâru'z-Zeman, 1427/2006.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim b. Ali Cemaluddin İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1994.
- İbrahim, Muhammed İsmail. *Mu'cemu'l-Elfâzi ve'l-E'lâmi'l-Kur'âniyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1968.

- el-İsfahânî, Râğîb. *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvan Adnan ed-Davudî. Dimaşk: Dâru'l-Kalem/Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412/1992.
- İstiftî, Muhammed Cemal Hasan. *Hukûku'l-Yetîmi fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Yüksek Lisans Tezi. Nablus: en-Necâhu'l-Vataniyye Üniversitesi, 2007.
- el-Kâsânî, Alâuddin Ebu Bekr b. Mes'ud. *Bedâiu's Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*. 7 cilt. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1996.
- el-Kâsımî, Cemalüddin. *Mehâsinu't-Te'vil*. 9 cilt. thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1998.
- el-Kitabu'l-Mukaddes/el-'Ahdu'l-Kadîm ve'l-'Ahdu'l-Cedîd*. Kahire: Cem'iyyetü'l-Kitabi'l-Mukaddes, 2009.
- el-Konevî, Kasım b. Abdillâh b. Emîr Ali. *Enîsü'l-Fuahâ fî Ta'rîfâti'l-Elfâzi'l-Mütêdâvileti Beyne'l-Fukahâi*. thk. Yahya Hasan Murad. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004.
- el-Kuşeyrî, Ebû'l-Fazl Bekr b. Muhammed b. el-'Alâ. *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2 cilt. thk. Selman es-Samedî. Dübey: Caizetu Dübey ed-Devliyye li'l-Kur'âni'l-Kerim, 1437/2016.
- el-Münâvî, Zeynuddin Muhammed Abdurraûf b. Ali b. Zeynu'l-Âbidin. *et-Tevkîf alâ Mühimmâti't-Te'ârîf*. Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1410/1990.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Riyâzu's-Sâlihîn*, terc. ve şerh: M. Yaşar Kandemir-İsmail Lütî Çakan-Raşit Küçük. *Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. 8 cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2001.
- es-Sa'dî, Abdurrahman b. Nasır. *el-Kavaidu'l-Hisân li Tefsîri'l-Kur'ân*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1420/1999.
- es-Sâyiş, Muhammed Ali. *Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm*. thk. Nâcî Süveydan. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2002.
- es-Seâlibî, Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Ebû Mansûr. *Fıkhu'l-Lüğa ve Sırru'l-'Arabîyye*. thk. Abdurrazzak el-Mehdî. Beyrut: İhyâu't-Turaâsi'l-'Arabî, 1422/2002.
- es-Sedhân, Abdullah b. Nâsır b. Abdullah. *Ri'ayetü'l-eytâm fî'l-memleketi'l-'Arabîyyeti's-Su'ûdiyye*. Riyad: byy, 1419/1999.
- es-Sicistânî, Muhammed b. Uzeyr Ebû Bekr el-Uzeyrî. *Ğarîbu'l-Kur'ân/Nüzhetü'l-Kulûb*. thk. Muhammed Edîb Abdulvahid Cemrân. Sûriye: Dâru Kuteybe, 1416/1995.
- es-Suyûtî, Celalüddin, Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. 4 cilt. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1394/1974.

BÜTÜN YÖNLERİYLE YETİM

- es-Suyûtî, Celalüddin, Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Mu'cemu Mekâlidi'l-'Ulûmi fi'l-Hudûdi ve'r-Rusûmi*. thk. Muhammed İbrahim İbade. Kahire: Meketebetü'l-Âdab, 1424/2004.
- es-Suyûtî, Celalüddin, Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-Müzhir fi Ulûmi'l-Luga ve Envâuhâ*. 2 cilt. thk. Fuad Ali Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1998.
- eş-Şafîî, Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1410/1980.
- eş-Şenkîtî, Muhammed el-Emîn b. Muhammed. *Edvâu'l Beyân fi İzâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân*. 9 cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- Şer'âu Bintu Saîd b. Hamd el-Kahtânî. *el-Yetîm ve Mu'âmeletühu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm /Yüksek Lisans Tezi*. Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1430-1431/2009-2010.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*. 26 cilt. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.
- ez-Zeccâc, Ebu İshak İbrahim b. Seriyy. *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*. 5 cilt. thk. Abdulcelil Abduhu Şelebî. Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988.
- ez-Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh. *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*. 4 cilt. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1376/195.